

הערכה אסטרטגית ימית ל ישראל 2017/18

עורך ראשי: פרופ' שאול חורב
ערך והפיק: אהוד גונן

העברת האיים טיראן וסנפיר לסעודיה וחופש השיט במצרי טיראן – תם ולא נשלם¹

בני שפנייר

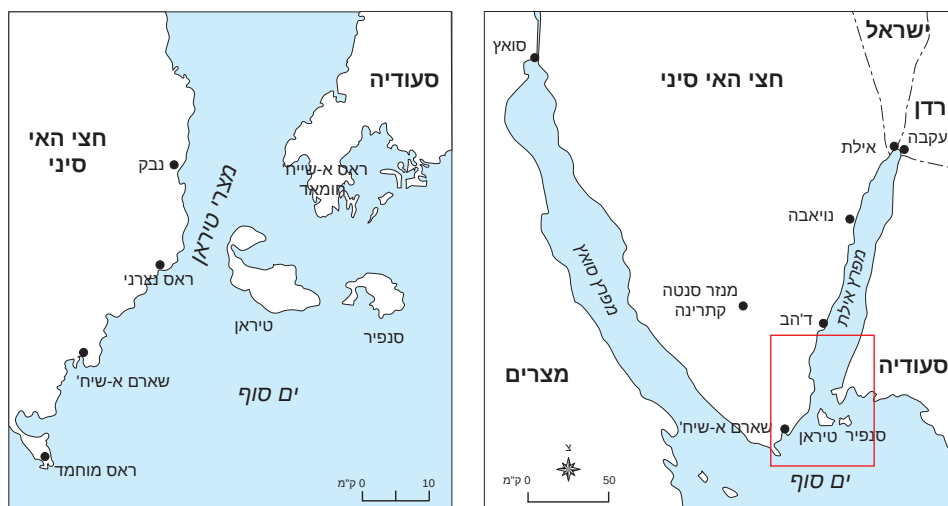
מבוא

מצרי ים ומפרצים הם מקומות רגישים המציבים אתגרים במקום שבו נפגשים גאוגרפיה, מסחר ופוליטיקה.² מצרי טיראן (Straits of Tiran) ניצבים בקצהו הדרומי של מפרץ אילת (Gulf of Eilat) ומשמשים מעבר ים חיוני לכל הספינות העושות דרכן לנמלי אילת ועקבה. לפיכך חסימת המצרים מהווה אתגר משמעותי עבור מדינת ישראל והייתה חלק מהסיבות לפרוץ מלחמת סיני באוקטובר 1956 ומלחמת ששת הימים ביוני 1967.³ בעקבות שתי המלחמות כבשה ישראל את מצרי טיראן ובכלל זה את האיים טיראן (Tiran) וסנפיר (Sanafir). בשני המקרים פינתה ישראל את המצרים כעבור זמן מה לאחר חתימת הסכמים והבנות בדבר חופש השיט בהם.

הזכות לחופש שיט (Freedom of Navigation) במצרי ים ומפרצים התפתחה והשתנתה לאורך השנים בראי המשפט הבינלאומי (להלן: משפט הים). בהקשר זה הזכות לחופש שיט במצרי טיראן נחקרה לעומק ובנושא יש ספרות מחקרית ענפה, אך היא עוסקת רובה ככולה בפרק הזמן שעד לאחר הסכם השלום עם מצריים בשנת 1979.⁴ במאמר

- 1 הדברים המופיעים כאן הם חלק מהמאמר " חמישים שנה למלחמת ששת הימים: חופש השיט במצרי טיראן בראי משפט הים – תם ולא נשלם" שיצא בהוצאת קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה (להלן: המאמר).
- 2 ראו: יואל גוג'נסקי, גליה לינדנשטראוס, יהונתן שכטר "צווארי בקבוק" לפגיעותם של מצרי-ים במזרח התיכון" *עדכן אסטרטגי* 14(2) 73, 82 (2011).
- 3 ראו: שאול שי "המערכה על מיצרי טיראן – מבצע ירקון" *ששים שנה למלחמת סיני – אסופת מאמרים* 13, 13 (שי שאול עורך, 2016) (להלן: שי).
- 4 ראו בין השאר: שרה וייס מועדי "דיני הים" *משפט בינלאומי* 525 (סיבל רובי ורון יעל עורכים, התשע"ו-2016) (להלן וייס מועדי); רות לפידות (אשלכר) "חופש המעבר במיצרי טיראן" *הפרקליט-ספר היובל* 224 (ארנון גבריאלי ומיגל דויטש עורכים, התשנ"ד) (להלן: לפידות); Eithan Barak, *Between Reality and Secrecy: Israel's Freedom of Navigation through the Straits of Tiran*, Ann Ellen Danseyar, 16(4) Middle East Journal 657 (2007) 1956–1967, (להלן: Barak); Ann Ellen Danseyar, *Legal Status of the Gulf of Aqaba and the Strait of Tiran: From Customary International Law to the 1979 Egyptian-Israeli Peace Treaty*, 5 B. C. Int'l Comp. & L. Rev. 127 (1982) (להלן: Danseyar); L.M Bloomfield, *Egypt, Israel and the Gulf of Aqaba in International Law* (1957) (להלן: Bloomfield); Leo Gross, *Passage Through the Strait of Tiran and in the Gulf* (1957) (להלן: Gross); Ruth Lapidot, *The Strait of Tiran, The Gulf of Aqaba, and the 1979 Treaty of Peace Between Egypt and Israel*, 77 Am. J. Int'l L. 84 (1983) (להלן: Lapidot); Ruth Lapidot, *Freedom of Navigation*, (Lapidot 1983) (להלן: Lapidot).

שפורסם במסגרת קתדרת חייקין לגאואסטרטגיה נסקר המצב הגאופוליטי והמשפטי של הזכות לחופש שיט במצרי טיראן לאורך השנים. להלן נציג את החלק מהמאמר המציג את המשמעות של מסירת האיים טיראן וסנפיר לסעודים בשנת 2016 ככול שהוא נוגע לחופש השיט במצרים בהיבט משפטי הים.

איור 1. מפת חצי האי סיני ואזור מצרי טיראן

העברת האיים טיראן וסנפיר לסעודיה וחופש השיט במצרי טיראן

לקראת סוף שנת 1949 ולאחר כניסת שביתת נשק בין ישראל למצריים לתוקפה החלה האחרונה לגלות עניין בחשיבותם של המצרים והאיים הסמוכים להם. באותה עת נחתם הסכם בינה לבין סעודיה.⁵ לפי הסכם זה הותר למצריים להכניס ציוד צבאי לאיים כדי לשמור עליהם מפני כיבוש בידי ישראל. ההסכם האמור לא נחשף מעולם במלואו, ככול הידוע.⁶

Lapidot (להלן: With Special Reference to International Waterways in the Middle East (1975); (להלן: Shabtai Rosenne, The Strait of Tiran and the Gulf of Aqaba (1957); (1975 Mohamed El Baradei, *The Egyptian-Israeli Peace Treaty and Access to the Gulf of Aqaba*: Leo J. Bouchez, The (להלן: El Baradei); (1982) A New Legal Regime, 76 Am. J. Int'l L. 532 (1982) Ali A. El-Hakim, The (להלן: Bouchez); (1964) Regime of Bays in International Law (1964) Middle Eastern States and the Law of the Sea (1979) (להלן: El-Hakim).

5 ראו: Bloomfield, לעיל ה"ש 4, בעמ' 8; ראו: El-Hakim, לעיל ה"ש 4, בעמ' 136.

6 ראו: Rosenne, לעיל ה"ש 4, בעמ' 22. בין השאר הוצבו תותחים בראס נצראני; ראו: El-Hakim, לעיל ה"ש 4, בעמ' 137.

ב-1982 במהלך הנסיגה של ישראל מחצי האי סיני פנו הסעודים למצריים וטענו לבעלות על האיים טיראן וסנפיר. הדברים עולים מתוך דבריו של שגריר ישראל לשעבר במצריים.⁷ לדבריו, מובארכ ביקש מהסעודים שלא לעורר את העניין באותה עת על מנת שלא למנוע את השלמת נסיגת ישראל, אולם סעודיה המשיכה להפעיל על מצריים לחץ שהוביל להכרת מצריים בריבונות סעודיה על האיים. ב-1990 פרסם הנשיא מובארכ צו נשיאותי המפרט את הקואורדינטות של הגבולות הימיים של מצריים בים התיכון ובים סוף, ואלה לא כללו את האיים טיראן וסנפיר. לדרישת סעודיה הופקד המסמך באו"ם.⁸

ב-8 באפריל 2016 במהלך ביקורו של מלך סעודיה במצריים חתמו מצריים וסעודיה על הסכם המסדיר את הגבול הימי בין שתי המדינות. ההסכם קובע כי האיים טיראן וסנפיר יועברו לידי הסעודים. הוא כולל גם סיוע כלכלי גדול מסעודיה למצריים המוערך ב-22 מיליארד דולר, בכלל זה בניית גשר בין סעודיה למצריים על גבי האיים טיראן וסנפיר לעבר חצי האי סיני.⁹ לפי דיווחים בעיתון "אל-אהרם", מצריים עדכנה את ישראל על המהלך, וכן נמסר כי ישראל עודכנה שבכוונת הסעודים לכבד את ההסכמים שבין ישראל למצריים ולא לעשות באיים שימוש צבאי.¹⁰ ב-17 באוגוסט 2017 פרסם "אל-אהרם" את ההסכם שבין מצריים וסעודיה כולל מפות ימיות ולפיו האיים נמצאים בשטחה של סעודיה. במסמך שפורסם נכללים גם חילופי אגרות בין סעודיה למצריים ובינה לבין ישראל המבטיחים את המשך חופש השיט של ישראל במצרי טיראן.¹¹ שר הביטחון משה יעלון הודה כי ישראל אישרה ואף חתמה על הסכמתה להעברת האיים.¹²

בהודעת הממשלה המצרית נאמר כי החתימה היא סופו של תהליך ארוך שנמשך כשש שנים וכלל אחד-עשר מפגשים. ב-29 בדצמבר 2016 אישר הקבינט המצרי (Council of Ministers) את ההסכם בין שתי המדינות בכפוף לאישור הפרלמנט. לפי ההסכם תשלוט

7 ראו: צבי מזאל, העברת טיראן וסנפיר לסעודיה – פגיעה בהסכם השלום עם מצרים? (14 באפריל 2016); וכן: העברת טיראן וסנפיר לריבונותה של סעודיה (24 באוגוסט 2017), בלוג – המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה, <http://jcpa.org.il/author/zvi/> (להן: מזאל) (נצפה לאחרונה נובמבר 2017).

8 ראו: Baselines of the maritime areas - Decree of the President of the Arab Republic of Egypt, No. 27 (1990) Concerning the baselines of the maritime areas of the Arab Republic of Egypt, 9 January 1990, <http://www.un.org/depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/STATEFILES/EGY.htm> (נצפה לאחרונה נובמבר 2017).

9 ראו: The Washington Institute, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-israeli-angle-to-the-saudi-egyptian-island-deal>, 13.4.2016 (נצפה לאחרונה נובמבר 2017).

10 ראו: ג'קי חורי וגילי כהן " המתנה של א-סיסי למלך סעודיה: איים טיראן וסנפיר בים סוף" הארץ 11.4.2016. לפי המאמר גם ירדן עודכנה במהלך.

11 ראו: מזאל, לעיל ה"ש 7.

12 ראו: שי, לעיל ה"ש 3, בעמ' 13–14. יש לציין כי לא ניתן פרסום ברשומות להסכם זה אם הוא קיים.

סעודיה באיים טיראן וסנפיר שהיו בשליטת מצריים.¹³ ב-2 בינואר 2017 הודיעה ועדת החוקה של הפרלמנט המצרי כי תקיים דיון על ההסכם.¹⁴

ההסכם עורר התנגדות גדולה במצריים, ולכן הגישו קבוצה של עורכי דין תביעות לבית הדין המנהלי לביטולו. טענתם המרכזית של התובעים הייתה שטיראן וסנפיר הם בריבונות מצרית מאז ומעולם, וכי החוקה המצרית אוסרת למסור כל חלק מאדמתה. עוד טענו בתביעתם שעובדי ציבור המפירים את החוקה עוברים עבירה פלילית.¹⁵ בית הדין המנהלי העליון (Supreme Administrative Court) שדן בערעור המדינה על פסיקת בית הדין המנהלי קיבל את התביעות ודחה את ערעור הממשלה. במהלך הדיון הציגו נציגי המדינה עדויות חדשות התומכות בעמדת המדינה המצרית כי האיים אינם חלק ממצריים, וכי הם נתקבלו מסעודיה שהאיים שייכים לה.¹⁶ נמסר כי בידי הממשלה מכתב משנת 1957 שבו דורשת סעודיה את האיים, כמו כן הוצג ספר בריטי משנת 1929 המציג את האיים בשטחה של סעודיה. כאמור, בתי המשפט לא קיבלו את עמדת המדינה, ופסקו כי אי אפשר להעביר את האיים לסעודיה, וכי הדבר מנוגד לחוקה המצרית. ואולם בית המשפט לעניינים דחופים (Court of Urgent Matters) פסק ב-2 באפריל 2017 כי ההסכם חוקי וניתן למימוש.¹⁷ בכך ביטל בית המשפט את החלטתו של בית המשפט המנהלי העליון, ופתח את הדרך לאישור ההסכם על ידי הפרלמנט ברוב מוחלט ביוני 2017 ובהמשך לאישורו על ידי נשיא מצריים.¹⁸

13 ראו: <http://www.dailynewsegypt.com/2016/12/29/cabinet-approves-red-sea-lands-demarcation-sends-bill-parliament/>, בעמ' 1, 29.12.2016 (נצפה לאחרונה יוני 2017).

14 ראו: <http://www.dailynewsegypt.com/2017/01/02/demarcation-agreement-will-discussed-full-transparency-parliaments-judicial-committee/>, 2.1.2017 (נצפה לאחרונה יוני 2017).

15 ראו: <http://www.dailynewsegypt.com/2016/12/30/sending-red-sea-islands-agreement-parliament-violation-malek-adly/>, בעמ' 1, 30.12.2016 (נצפה לאחרונה יוני 2017). וראו גם: Egypt's Constitution of 2014, בסעיף 1 נאמר: "The Arab Republic of Egypt is a sovereign state, united and indivisible, where nothing is dispensable, and its system is democratic republic based on citizenship and the rule of law".

16 ראו: <http://www.dailynewsegypt.com/2016/12/19/administrative-court-postpones-red-sea-island-deals-final-verdict-16-january/>, 19.12.2016 (נצפה לאחרונה יוני 2017).

17 ראו: <http://www.aljazeera.com/news/2017/04/egypt-court-voids-block-islands-transfer-saudis-170402132102057.html>, 2.4.2017 (נצפה לאחרונה יוני 2017).

18 ראו: מזאל, לעיל ה"ש 7; וראו גם: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-40278568> (נצפה לאחרונה יוני 2017).

פרק זה אינו בוחן לגופן את פסיקות בתי המשפט במצריים והוא יוצא מתוך ההנחה כי האיים נמצאים כיום כחוק בריבונות סעודיה. לענייננו, מעלה העברת האיים לסעודיה שאלות מהותיות בהיבט משפט הים. ב-24 באפריל 1996 אשררה סעודיה את אמנת הים משנת 1982 (להלן: אמנת 1982). במועד זה היא הגישה הצהרה מפורטת בעניין האמנה (Declarations and Statements), וזו כללה למעשה הסתייגויות (Reservation) של סעודיה ביחס לקיום האמנה בכמה נושאים.¹⁹ ראוי לתת את הדעת לנאמר בהצהרה זו.

בהסתייגות הראשונה הבהירה סעודיה כי היא איננה מחויבת או כבולה או מקבלת על עצמה כל דרישה באשר לשטחה הימי שניתנו על ידי מדינות אחרות בשעה שחתמו על האמנה.²⁰ לא ברורה הכוונה המדויקת של ההסתייגות הסעודית ואם היא מתייחסת להצהרה המצרית בדבר ההתאמה שבין הסכם השלום לאמנה.²¹ מלשון הדברים נראה שסעודיה רוצה להרחיק עצמה מכל הסכמה הקשורה לזכויות על שטחה הימי שהיא לא הייתה חלק ממנה. ההסתייגות הסעודית השנייה מהאמנה יכולה לחזק את ההבנה הזו, ובו נאמר במפורש כי סעודיה אינה מקבלת כל הסכם הפוגע בזכויותיה הימיות.²²

19 ראו: Vienna Convention on the Law of Treaties (1969), 1155 UNTS 331: בסעיף 2(d): "Reservation means a unilateral statement, however phrased or named, made by a State, when signing, ratifying, accepting, approving or acceding to a treaty, whereby it purports to exclude or to modify the legal effect of certain provisions of the treaty in their application to that State;" ראו גם: יורם דינשטיין **אמנות בינלאומיות** (1974), בעמ' 41–50. הסתייגות הינה הודעה חד-צדדית הניתנת על ידי המדינה בשעת החתימה, האשרור או ההצטרפות לאמנה. הכוונה היא לשנות את התוצאות המשפטיות של הוראות מסוימות ביחס למדינה.

20 ראו: http://www.un.org/depts/los/convention_agreements/convention_declarations.htm#Saudi Upon ratification (נצפה לאחרונה יוני 2017). (להלן: Saudi Arabia, Declarations and Statements, בסעיף 1: "The Government of the Kingdom of Saudi Arabia is not bound by any domestic legislation or by any declaration issued by other States upon signature or ratification of this Convention. The Kingdom reserves the right to state its position concerning all such legislation or declarations at the appropriate time. In particular, the Kingdom's ratification of the Convention in no way constitutes recognition of the maritime claims of any other State having signed or ratified the Convention, where such claims are inconsistent with the provisions of the Convention on the Law of the Sea and prejudicial to the sovereign rights and jurisdiction of the Kingdom in its maritime areas."

21 בשנת 1983 כאשר חתמה מצריים על אמנת הים משנת 1982 היא צירפה הצהרה הקובעת כי ההוראות בעניין המעבר במצרי טיראן ומפרץ עקבה (כך במקור) הכלולות בהסכם השלום עם ישראל תואמות את הנורמה הקבוע באמנה בנוגע למצרים.

22 ראו: Saudi Arabia, Declarations and Statements, לעיל ה"ש 20, בסעיף 2: "The Government of the Kingdom of Saudi Arabia is not bound by any international treaty or agreement which contains provisions that are inconsistent with the Convention on the Law of the Sea and prejudicial to the sovereign rights and jurisdiction of the Kingdom in its maritime areas"

בשנת 1957 הכריזה סעודיה כי מפרץ אילת הוא ים פנימי (הנמצא בתוך הטריטוריה של המדינה) שלחופו שוכנת רק האומה הערבית והיא לא הכירה במדינת ישראל כמדינה השוכנת לחופי במפרץ אילת.²³ היא לא נסוגה מעמדתה זו עד היום. הד לעמדה זו ניתן לראות בהסתייגות השלישית לאמנה שבה מתייחסת סעודיה לסעיפים 122 ו-123 לאמנת הים שדנים בים סגור (Enclosed) או סגור למחצה (Semi-Enclosed).²⁴ בסעיף 123 נקבע כי המדינות השוכנות לחופיו של ים כזה צריכות לשתף פעולה, אלא שסעודיה מבהירה בהצהרה ששיתוף פעולה כאמור באמנה יתנהל רק עם מדינות החתומות על האמנה.²⁵ מכל שכנותיה הימיות הרבות רק ישראל אינה חתומה עליה.

בהסתייגות החמישית מבהירה סעודיה כי היא איננה מכירה בזכות למעבר בתום לב דרך המים הטריטוריאליים שלה כל זמן שקיימת אפשרות מעבר בדרכים אחרות.²⁶ זאת בהתאם לאמור בסעיף 138(1). לפיכך נראה כי סעודיה לא תמנע מישראל אפשרות מעבר במים הטריטוריאליים שלה באזור מצרי טיראן כיוון שאין למעשה אפשרות אחרת למעבר ימי. בהסתייגות האחרונה (סעיף 7) מבהירה סעודיה כי היא תפעל בהתאם לחוק המדינה ותפעיל את החוקים האלו באזורים הנמצאים בריבונותה הימית.²⁷

23 ראו: A/3500 G.A.O.R, 11th Session, 15 January 1957, 233 דברי הנציג הסעודי באסיפה הכללית של האו"ם: "I turn now to the question of the Gulf of Aqaba. Basically, this is not an international question. I bring it to the attention of the General Assembly only to disprove its international character. The facts are simple to state. The Gulf of Aqaba is a national inland waterway, subject to absolute Arab sovereignty".

24 ראו: United Nation Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, 1833 U.N.T.S.3 (להלן: אמנת 1982): "enclosed or semi-enclosed sea" means a gulf, basin or sea surrounded by two or more States and connected to another sea or the ocean by a narrow outlet or consisting entirely or primarily of the territorial seas and exclusive economic zones of two or more coastal States".

25 ראו: Saudi Arabia, 20, "Declarations and Statements, לעיל ה"ש 3, בסעיף 3: "The Government of the Kingdom of Saudi Arabia considers that application of the provisions of Part IX of the Convention concerning the cooperation of States bordering enclosed or semi-enclosed areas is subject to the acceptance of the Convention by all States concerned".

26 שם, Saudi Arabia, בסעיף 5: "The Government of the Kingdom of Saudi Arabia considers that innocent passage does not apply to its territorial sea where there is a route to the high seas or an exclusive economic zone which is equally suitable as regards navigational and hydrographic features".

27 שם, Saudi Arabia, בסעיף 7: "The Kingdom of Saudi Arabia shall issue its internal procedures for the maritime areas subject to its sovereignty and jurisdiction, so as to affirm the sovereign rights and jurisdiction and guarantee the interests of the Kingdom in those areas".

דיון

בתחילת הדיון חייבים לסייג ולומר כי הדברים נכתבים מבלי שהיה אפשר לבחון את ההסכמות המקוריות (ולא מפרסומים בעיתונות) בין ישראל, מצריים, סעודיה וארה"ב בעניין העברת האיים.

לסעודיה גבולות עם מדינות רבות הכוללים גם גבול ימי. כך הדבר עם כוית, בחריין, קטר, איחוד האמירויות, תימן וירדן. עם מדינות אחרות היא נמצאת בסמיכות ושותפות למפרצים. כך הדבר עם איראן, אריתריאה, סודן, מצריים וישראל. נראה, כי כך צריך להבין את ריבוי ההכרזות, ההסתייגויות וההבהרות שהיא ביקשה להכניס בזמן שאשררה את אמנת 1982. עבודה אמנת הים היא עניין מהותי. ראוי גם לזכור כי גבולותיה הימיים של סעודיה נמצאים כולם באזורים מורכבים מבחינה ימית וגאופוליטית. במילים אחרות, לדעת ממשלת סעודיה מיקומה לחופם של מפרצים ומצרים אלה מחייב הבהרות כפי שהיא מפרסמת. בעקבות כל אלה לעניין העברת האיים נראה כי סעודיה מקפידה לשמור על גבולותיה הימיים ועל ריבונותה. מבחינת אמנת 1982 וחתימתה עליה היא אינה מכירה בהסכמים שלא נחתמו על ידה. המשמעות היא שהסכם השלום שבין ישראל ומצריים, לא חל מבחינתה על האיים מהמועד שאלה עברו חזרה לריבונותה.

מצריים וישראל קיבלו על עצמן בהסכם השלום משטר הפלגה מרחיב ביחס לנאמר באמנת 1982, אלא שהאיים למעשה לא היו, לכאורה, בריבונותה של מצריים בזמן שחתמה על ההסכם. ואם לכאורה היו בריבונותה, הרי הועברו לריבונות סעודיה ב-2016. סעודיה הצהירה בהסתייגות השנייה האמורה לעיל כי היא איננה מחויבת לכל הסכם הפוגע באמנת 1982 ובריבונותה. ההסכם עם מצריים אינו תואם לאמנה כי הוא מרחיב ופוגע, לדעת סעודיה, בזכותה באיים ובמצרים הנמצאים במים ריבוניים סעודיים. נראה אפוא לומר כי במצב זה תוכל סעודיה לטעון שסעיף 311 לאמנה (הנותן קדימות להסכם בין מדינות במידה ואינו פוגע בזכות מדינה שלישית) אינו מתקיים בנוגע להסכם, ולכן היא אינה מחויבת לו.

בעניין המצרים מתארת האמנה את המצב במצרי טיראן, כלומר – מעבר מהים הפתוח/אזור כלכלי (הים האדום) למים הטריטוריאליים של המדינות השונות במפרץ אילת דרך מעבר צה²⁸ לפי האמנה, על המדינות הנמצאות בים סגור למחצה לקבוע ביניהן את

28 ראו: אמנת 1982, לעיל ה"ש 24, בסעיף 122: "For the purposes of this Convention, "enclosed or semi-enclosed sea" means a gulf, basin or sea surrounded by two or more States and connected to another sea or the ocean by a narrow outlet or consisting entirely or primarily of the territorial seas and exclusive economic zones of two or more coastal States"

המדיניות של חובות וזכויות.²⁹ סעודיה מתנה את שיתוף הפעולה המתבקש בכך שכל המדינות הנמצאות לחופו של הים תהיינה חתומות על האמנה, אולם מאחר שישראל אינה חתומה על האמנה, למעשה נמנעת אפשרות לפתרון נושא ההפלגה במפרץ אילת ובמצרי טיראן.

במאמר המלא הוצג כי הגבלת השיט במצרי טיראן בשל מצב מלחמה על ידי מצריים (בשנת 1957 ו-1967) אינה עולה בקנה אחד עם מגילת האו"ם בשל סיום מצב המלחמה בין ישראל ומצריים בהסכם הפסקת האש ב-1949. המצב עם סעודיה שונה. סעודיה מעולם לא הכירה בישראל ולפחות בהיבט המשפט הבינלאומי היא עדיין נמצאת במצב של מלחמה עם ישראל.³⁰ בהסתייגות מספר שבע של הסעודים הנספחת לקבלתה את אמנת 1982 נקבע כי האזור הימי של סעודיה כפוף לחוקיה. סעיף 30 לאמנת 1982 דן במעבר כלי שיט מלחמתיים במימי החופים של מדינה.³¹ מצרי טיראן מחייבים, לפחות חלקית, מעבר במימי החופים של סעודיה. כיוון שסעודיה אינה מחויבת להסכם השלום היא יכולה תיאורטית להפעיל את חוקיה ואת סעיף 30 באמנה, ולמנוע מעבר של ספינות קרב ישראליות במצרים בשל צורכי הגנה.³² במצב זה אומנם ייתכן שאפשר יהיה לטעון כי קיימת זכות הפלגה בתום לב גם לספינות מלחמה מכוח פסק דין קורפו.³³ אלא שנראה כי בנקודה זו מאפשר המשפט הימי התקף לפעול כנגד ישראל ולפחות להקשות על המעבר במצרים.

29 שם, בסעיף 123.

30 ראו: Lapidoth 1983, לעיל ה"ש 4, בעמ' 102.

31 ראו: אמנת 1982, לעיל ה"ש 24, בסעיף 123: "If any warship does not comply with the laws and regulations of the coastal State concerning passage through the territorial sea and disregards any request for compliance therewith which is made to it, the coastal State may require it to leave the territorial sea immediately"

32 ראו: El Barade, לעיל ה"ש 4. לדעת אל בראדאי סעודיה תוכל לטעון שהסכם השלום היה לחופש מעבר ולא לחופש שיט. לדעתו היא תוכל בשם הסכם השלום שעליו התחייבו כל הצדדים ולפי הפרשנות המצמצמת למנוע הפלגת ספינות מלחמה או ספינות הפוגעות בשלום.

33 ראו: The Corfu Channel Case (Merits) (United Kingdom vs. Albania) ICJ. Reports, 1949, 3-4. בפרשה זו נדונה תביעה של בריטניה כנגד אלבניה בעניין התעלה הנמצאת בין אלבניה לאי היווני קורפו. התביעה הייתה על כך ששתי ספינות מלחמה בריטיות נפגעו ב-22 באוקטובר 1946 בתעלת קורפו עקב פיצוץ של מוקשים ימיים ו-45 מלחים בריטיים נהרגו. הטענה הייתה שהמוקשים הוצבו על ידי אלבניה. בית המשפט נדרש למשמעות המעבר בתום לב (Innocent Pass). זאת אל מול טענות אלבניה כי בסמכותה לקבוע את זכות המעבר בתעלה. בית המשפט נדרש בין היתר להכריע האם המעבר של שתי ספינות המלחמה פגעו בריבונות של אלבניה. בית המשפט פסק כי בימי שלום זכותן של ספינות מלחמה להפליג בתום לב במצרים בינלאומיים. בית המשפט מיסד והרחיב את המשמעות של המעבר בתום לב; ראו גם: Lapidoth 1975, לעיל ה"ש 4, בעמ'

סיכום

המאמר מלמד כי לאורך השנים מאז הקמתה של מדינת ישראל היה אזור מצרי טיראן נתון בחיכוך בין ישראל, מצריים וסעודיה. לאורך השנים השתנו הן המצב הגאופוליטי באזור והן משפט הים. בראשון – נחתמו הסכמים חלקיים בין ישראל ומצריים בשנים 1949, 1956 ו-1967 עד שב-1979 נחתם חוזה השלום בין המדינות. חוזה זה הביא לסופו את המאבק על חופש השיט במצרי טיראן בין שתי המדינות. בהיבט משפט הים סוגיית המעבר במצרים עברה גיבוש מהמשפט המנהגי לאמנת ג'נבה משנת 1958, והתחזקה באמנה משנת 1982. שני תהליכים אלו קיבעו את המצב באזור ואפשרו ודאות וביטחון בכל הקשור למעבר במצרי טיראן. יתרה מכך, הסכם השלום שריר וקיים גם לאחר קבלת אמנת 1982.

העברת האיים טיראן וסנפיר לידי סעודיה יכולה לשנות וגם משנה את המצב. כניסתה של סעודיה לאיים מעוררת שאלות משמעותיות בהיבט משפט הים, לפחות בכל הנוגע לשטחה. גם אם התחייבה, לפי הפרסומים בעיתונות, לכבד את ההסכמים, לפחות לפי המשפט הבינלאומי סעודיה אינה מחויבת להסכם השלום כיוון שהיא איננה צד בו. ישראל אינה צד לאמנת 1982, ולפיכך סעודיה אינה רואה עצמה מחויבת להעניק לה זכויות מטעם אמנה זו. מעל הכול, סעודיה אינה מכירה במדינת ישראל ונמצאת עמה במצב של מלחמה.

נראה כי ייתכן מצב, לפחות בראי משפט הים, שבו עלולים הדברים להידרדר שוב למצב שלסעודיה תיתכן זכות לשלול את זכות המעבר במצרים הסמוכים לחופיה מכלי שיט ישראלים ומכלי שיט העושים דרכם אל ישראל או ממנה. בהיעדר הסכם מפורש בין ישראל לסעודיה ייתכן שאנו חשופים שוב לסכנת חופש השיט במצרים. במובן זה המצב הקיים חמישים שנה אחרי מלחמת ששת הימים הוא בבחינת תם ולא נשלם.

איור 2. מגדלור וספינה טרופה על גבי שונית במרכז מצר טיראן (אהוד גונן)